DOI: 10.55646/jaren.galenos.2024.78557
J Acad Res Nurs 2025;11(2):82-7

Özgün Araştırma / Research Article

Bir Vakıf Üniversitesindeki Hemşirelik Öğrencilerine Uygulanan Akran Bağımlılık Programının Madde Tüketimine Etkisi: Yarı Deneysel Çalışma

The Effect of Peer Addiction Program on Substance Consumption Among Nursing Students at a Foundation University: A Quasi-Experimental Study

Gül Dikeç, Metehan Savaş, Sude Kılıç, Çağla Vargel, İlknur Yazgan

Fenerbahçe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Hemşirelik Bölümü, İstanbul, Türkiye

Atıf/Cite this article as: Dikeç G, Savaş M, Kılıç S, Vargel Ç, Yazgan İ. The effect of peer addiction program on substance consumption among nursing students at a foundation university: a quasi-experimental study. J Acad Res Nurs. 2025;11(2):82-7

ÖZ

Amaç: Bu çalışmanın amacı, bir vakıf üniversitesinde öğrenim gören ve bağımlılık yapıcı madde kullanan bir grup hemşirelik bölümü öğrencilerine uygulanan Akran Bağımlılık Programının, öğrencilerin madde tüketim oranları üzerinde etkisini belirlemektir.

Yöntem: Çalışma tek grup, ön-test, son-test, yarı deneysel çalışma deseninde yapıldı. Veriler İstanbul'daki bir vakıf üniversitesinde, 2023-2024 eğitim ve öğretim yılı bahar yarıyılında araştırmacılar tarafından literatür doğrultusunda hazırlanan Bilgi Formu ile toplandı. Bir afiş hazırlanarak öğrencilere program ve araştırma duyuruldu. Çalışmaya katılmayı kabul eden öğrencilere, Akran Bağımlılık Programı uygulandı. Akran Bağımlılık Programı, bağımlılık ile ilgili bir seminer ve ardından broşür dağıtımı, daha sonra üniversite girişinde açılan akran standı ve akran danışmanlık gruplarından oluşmaktadır. Program araştırmacılar tarafından oluşturuldu. Çalışma, örneklemini madde kullandığını bildiren 27 hemşirelik öğrencisi oluşturdu. Verilerin analizinde ki-kare ve non-parametrik testlerinden Wilcoxon İşaretli Sıra testi kullanıldı.

Bulgular: Katılımcıların yaş ortalaması 20,96 (1,53), %63'ü kadın, %33,3'ü üçüncü sınıf öğrencisi, %70,4'ü ekonomik durumunu orta algılamaktaydı. Akran Bağımlılık Programı öncesi ve sonrası hemşirelik öğrencilerinin madde tüketim oranları arasında istatistiksel olarak anlamlı fark saptanmadı.

Sonuç: Gelecek çalışmalarda standardize edilmiş araçlar ve ölçümlerle yapılandırılmış akran programlarının ya da daha önce madde kullanan akranların liderliğindeki programların etkinliği incelenmelidir.

Anahtar kelimeler: Bağımlılık, hemşirelik öğrencileri, psikiyatri hemşireliği

ABSTRACT

Objective: This study aimed to determine the effect of the Peer Addiction Program on the rate of substance use in a group of nursing students who use substance.

Methods: This study was conducted in a one-group, pretest-posttest, quasi-experimental study design. The data was collected in a foundation university in İstanbul in the spring semester of the 2023-2024 academic year with the information form prepared by the researchers in line with the literature. A poster was prepared to announce the program and the study to the students, and the Peer Addiction Program was applied to the students who agreed to participate. The Peer Addiction Program consisted of a seminar on addiction and brochure distribution after seminar, peer stand which opened the entrance of the university, and peer counseling groups. The researchers created the program. The study sample consisted of 27 nursing students who reported substance use. Chi-square and Wilcoxon Signed-Rank test, a non-parametric test, were used to analyze the data.

ORCID IDs: GD. 0000-0002-7593-4014; MS. 0009-0000-8864-8482; SK. 0009-0009-6155-9776; ÇV. 0009-0009-5239-1895; İY. 0009-0001-3904-193X

Sorumlu Yazar/Corresponding Author: Gül Dikeç,
E-posta: guloban@hotmail.com

Geliş Tarihi/Received Date: 24.06.2024 **Kabul Tarihi/Accepted Date:** 17.09.2024
Yayınlanma Tarihi/Publication Date: 11.08.2025

Copyright© 2025 Sağlık Bilimleri Üniversitesi Gaziosmanpaşa Eğitim ve Araştırma Hastanesi. Sağlık Bilimleri Üniversitesi, Gaziosmanpaşa Eğitim ve Araştırma Hastanesi adına Galenos Yayınevi tarafından yayımlanmıştır. Creative Commons Atıf-GayriTicari 4.0 Uluslararası (CC BY-NC 4.0) Uluslararası Lisansı ile lisanslanmış, açık erişimli bir makaledir.

Copyright© 2025 University of Health Sciences Türkiye, Gaziosmanpaşa Training and Research Hospital. Published by Galenos Publishing House on behalf of University of Health Sciences Türkiye, Gaziosmanpaşa Training and Research Hospital. This is an open access article under the Creative Commons AttributionNonCommercial 4.0 International (CC BY-NC 4.0) License.

ABSTRACT

Results: The mean age of the participants was 20.96 years (1.53), 63% were female, 33.3% were third-year students, and 70.4% perceived their economic status as medium. No statistically significant difference was found between the substance consumption rates of nursing students before and after the Peer Addiction Program.

Conclusion: Future studies should examine the effectiveness of peer programs structured with standardized tools and measurements or programs led by peers who have used substances before.

Keywords: Addiction, nursing students, psychiatric nursing

GİRİŞ

Bağımlılık; bireyin sosyal, fiziksel ve ruhsal sorunlara rağmen bir veya daha fazla maddeye ya da davranışa yönelik yoğun olarak istek duyma, maddeyi temin etmek için yoğun çaba harcama ve maddeye ulaşılamadığı zaman fiziksel ve/veya ruhsal yakınmaların ortaya çıktığı, tedavi edilebilen ve yeniden madde kullanımında tekrarlanabilen bir hastalıktır [1]. Bir başka deyişle bağımlılık, kişinin kullandığı madde, alkol, nesne veya yaptığı bir davranış (eylem) üzerinde kontrolünü kaybetmesidir [2]. American Psychiatry Association Ruhsal Bozuklukların Tanılaması ve İstatistiksel Sınıflaması Sisteminde [*Diagnosis Statistical Mental Disorders* (DSM-V)] madde bağımlılığını, madde kullanım bozuklukları olarak ifade etmiştir. DSM-V'e göre madde kullanım bozukluğu için son 12 aylık dönemde madde kullanmak için yoğun istek duyma, maddeyi temin etmek için zaman harcama, tasarlanandan daha fazla ve uzun süreli madde tüketimi, tolerans, yoksunluk, maddeyi bırakmak ya da kontrol altında tutmak için yoğun çaba harcama, önceden yapıp keyif aldığı aktiviteleri yerine getirememe, maddenin yol açtığı sorunlara rağmen madde kullanımını sürdürme, işlevselliğin etkilenmesi, riskli durumlarda da madde kullanma ve maddeye bağlı yasal sorunlar yaşama, tanı kriterlerini belirtmiştir [3].

Bağımlılık yapan maddeler, merkezi sinir sistemini uyaran ve etkileyen; algılama, duygu durum, ruhsal durum, davranış ve motor fonksiyonlarda bozukluk yapan psikoaktif maddelerdir. Bu maddeler doğal ya da sentetik, yasal ya da illegal olabilir. DSM-V'te madde kullanım bozukluğu sınıflamasında tütün, kafein, alkol, stimülanlar (amfetamin ve kokain vb.), kenevir, halüsinojenler (feniklisin, liserjik asit dietilamid vb), inhalanlar, opiyatlar, sedatifler-hipnotikler ve anksiyolitikler ve diğer kategorileri yer almaktadır [3]. Madde bağımlılığının oluşmasında birçok biyopsikososyal faktör etkilidir. Çevresel faktörler ve genetik faktörlerin bağımlılık oluşumunda güçlü bir payı olduğu ifade edilmektedir. Genetik faktörler bireyin strese verdiği yanıt ve baş etme mekanizmalarını etkilemektedir. Psikososyal faktörler sıklıkla çocukluk çağı travmaları, problemli aileler ve aile ilişkileri, doğru olmayan ebeveyn tutumları, çekingenlik, içe kapanıklık, hiperaktivite ve dürtüsellik, zayıf sosyal beceriler, düşük okul başarısı, olumsuz çevre tutumları (madde kullanımının onay görmesi gibi), arkadaş ve çevre ortamı ile ailede madde kullanım öyküsü yer almaktadır [4].

Madde kullanım bozukluğu kişisel sağlığın, aile hayatının, halk güvenliğinin ve ekonominin üzerine olumsuz etki bırakan son derece yıkıcı ve sık görülen bir ruhsal bozukluktur. Madde bağımlılığı önemli bir halk sağlığı sorunudur. Bu nedenle son yıllarda bu konu ile ilgili daha fazla çalışılmaktadır [4]. Madde kullanım davranışı ve yaygınlığının özellikle gençler arasında yüksek olması, birçok ülke için önemli bir endişe kaynağıdır [5]. Türkiye Uyuşturucu Raporu'na göre madde kullanımı nedeniyle tedaviye başvuran bireylerin maddeye başlama yaşının %37,4'ünün 15-19, %28'inin 20-24, %1,4'ünün ise 24-29 yaşları arasında olduğu belirlenmiş ve bu oranın 2020 yılına göre arttığına dikkat çekilmiştir. Kullanılan maddelerin yaygınlığı incelendiğinde ise sırasıyla opioid, çoklu madde kullanımı, kanabinoidler, kafein, stimülanlar, kokain, inhalanlar, sedatif-hipnotikler ve halüsinojenlerin kullanımı dikkat çekicidir [6]. Avrupa Uyuşturucu Raporu'nda ise özellikle son yıllarda 15-65 yaşları arasındaki bireylerin esrar kullanım oranlarının arttığı bildirilmiştir [7]. Türkiye İstatistik Kurumu 2022 verilerine göre her gün tütün kullanan 15 yaş ve üstü bireylerin %28,3 olduğu ve bu oranın arttığı; alkol kullanımının ise %11,2 olduğunu ifade etmiştir [8].

Meslek yaşamlarında bireylerin sağlığını koruma, geliştirme, iyileştirim ve rehabilitasyon çalışmalarını yürütecek sağlık bilimleri öğrencileri arasında da madde kullanım oranları son yıllarda artmaktadır [9]. Özellikle hemşirelik öğrencileri bu konuda incelenen popülasyonlardandır. Ülkemizde yapılan bir çalışmada hemşirelik öğrencilerinin %18,3'ünün sigara, %17'si alkol kullandığı belirlenmiştir [10]. Tjedor-Cabrera ve Cauli'nin [9] İspanya'da yaptıkları çalışmada 185 hemşirelik öğrencisinin %50'sinin alkol aldığı, %34'ünün riskli kullanımının olduğu ve %19,5'inin tehlikeli alkol tükettikleri belirlenmiştir. Aynı çalışmada öğrencilerin %34'ünün esrar kullandığı ve esrar kullanımın kadınlar arasında daha yaygın olduğu bildirilmiştir.

Madde kullanımı ve buna bağlı sorunların önlenmesi için faaliyetlerde bulunmak, madde kullanım yaygınlığı hakkında daha geniş bilgiler edinmek ve ilgili kamu politikalarını oluşturmak oldukça önemlidir. Bağımlılık alanında gençler arasında kullanılan koruyucu müdahalelerden biri de akran danışmanlığıdır [11]. Akran danışmanlığı, "kişisel, sosyal ve akademik konularda akranlarına yardım etmeleri için seçilen kişilerin, başka bir deyişle, akran danışmanların, yardım becerileri ile ilgili eğitim gördükleri ve eğitim sonrasında sundukları yardımla ilgili süpervizyon aldıkları bir süreç" olarak tanımlanmaktadır. Akran danışmanlığı hizmetiyle akran danışmanlar, danışanlara onların düşünce ve duygularını anlamalarını sağlama, yaşadıkları sorunun çözümüne yönelik seçenekleri açığa çıkarma, destekleyici bir ilişki sunma

ile danışanların kendi çözümlerini bulmalarını kolaylaştırmalarına yardımcı olurlar [12,13]. Demirezen ve ark. [14] yaptıkları çalışmada, Düzce'deki lise öğrencilerine uygulanan Akran Eğitimi Programının 14-16 yaşları arasındaki lise öğrencilerinde sigara kullanımının istatistiksel olarak azalttığı saptanmıştır. Yapılan literatür incelemesinde hemşirelik öğrencilerinde akran danışmanlığının bağımlılık üzerine etkisini değerlendiren bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bu özden hareketle bu çalışmada ise bağımlılık yapıcı madde kullanan bir grup hemşirelik öğrencilerinde, Akran Bağımlılık Programının madde tüketimi üzerine etkisinin belirlenmesidir.

GEREÇ VE YÖNTEM

Çalışma Deseni: Bu araştırma tek grup, ön-test, son-test, yarı deneysel çalışma deseninde planlandı.

Araştırma Hipotezleri

Araştırmanın hipotezleri aşağıdaki gibidir;

H0: Hemşirelik öğrencilerine uygulanan Akran Bağımlılık Programının, öğrencilerin madde tüketim oranları üzerine etkisi yoktur.

H1: Hemşirelik öğrencilerine uygulanan Akran Bağımlılık Programının, öğrencilerin madde tüketim oranları üzerinde etkisi vardır.

Araştırmanın Değişkenleri: Araştırmanın bağımlı değişkeni bağımlılık yapıcı madde tüketim oranı, bağımsız değişkeni ise Akran Bağımlılık Programıdır.

Araştırmanın Yeri ve Zamanı: Bu araştırma İstanbul'daki bir vakıf üniversitesinde, 2023-2024 eğitim ve öğretim yılı bahar döneminde Şubat-Haziran 2024 ayları arasında yapıldı.

Araştırmanın Evreni ve Örneklemi: Çalışmanın evrenini, belirtilen vakıf üniversitesinde 2023-2024 yılında kayıtlı tüm lisans öğrencileri oluşturdu. Çalışmanın örneklemini ise üniversitenin Türkçe hemşirelik programında kayıtlı ve çalışmaya katılmayı kabul eden, madde tükettiğini beyan eden, 18 yaş ve üzeri öğrenciler oluşturdu. Türkçe hemşirelik programında kayıtlı olmayan, 18 yaş altında olan, çalışmaya katılmayı kabul etmeyen, Akran Bağımlılık Programındaki dört aktiviteden birine katılmayan ve madde kullanmayan hemşirelik öğrencileri çalışmaya dahil edilmedi. Örneklem hesabı G*Power ile yapıldı. Demirezen ve ark.'nın(14) çalışması kaynak alınarak yapılan tek grup, ön-test, son-test 0,5 etki büyüklüğü, 0,95 güven aralığı ve 0,05 hata payı ile örneklem sayısı 47 bulundu. Ancak ulaşılan hemşirelik öğrencilerinden sadece 36'sı madde kullandığını ifade etti. Çalışmanın yürütüldüğü tarihlerde akran danışmanlığı toplantılarına katılmama ve son-testi doldurmama nedeniyle çalışma 27 öğrenci ile tamamlandı. Hedeflenen örneklemin %57,4'üne ulaşıldı. Çalışma sonunda G*Power ile güç analizi yapıldı, 0,5 etki büyüklüğü, 0,05 hata payı, 0,95 güven aralığı ile 27 katılımcı için çalışmanın gücü 0,81 bulundu.

Veri Toplama Yöntemi ve Araçları

Veri Toplama Araçları

Ön-test ve son-testte veriler araştırmacılar tarafından literatür taranarak [4,10,14,15] geliştirilen Bilgi Formu kullanılarak veriler toplandı. Bu formda öğrencilerin sosyo-demografik verileri ve madde tüketimini inceleyen toplam on üç soru vardı.

Verilerin Toplanması

Çalışma için gerekli izinler sonrası araştırmanın amacını açıklayan ve örneklem grubunu çalışmaya davet eden bir afiş hazırlanarak üniversitenin asansörlerine, girişine ve kafeteryasına asıldı. Çalışmaya dahil edilme kriterlerine uyan ve çalışmaya katılmayı kabul eden öğrenciler, araştırmacılara ulaştığında ön-test uygulandı. Daha sonra Akran Bağımlılık Programı uygulandı. Akran Bağımlılık Programı iki ay sürdü, son-testler program bitiminde uygulandı.

Akran Bağımlılık Programını üçü kadın, biri erkek dört hemşirelik dördüncü sınıf öğrencisi uyguladı. Bu öğrenciler bağımlılık seçmeli dersi ve ruh sağlığı ve hastalıkları hemşireliği dersini başarıyla tamamlamışlardı. Aynı zamanda araştırmada yer alan kıdemli araştırmacı tarafından Akran Bağımlılık Programını uygulayacak öğrencilere akran danışmanlığı ve bağımlılık ile ilgili dört saatlik eğitim verildi. Eğitimde akran danışmanlığı, danışmanlık becerileri, bağımlılık, bağımlılık yapıcı maddeler, maddeye hayır deme becerileri ve stresle baş etme yöntemleri konuşuldu.

Akran Bağımlılık Programı: Program literatür taranarak [11,14-16] araştırmacılar tarafından hazırlandı. Bu programın amacı, bağımlılık yapıcı madde tüketen hemşirelik öğrencilerinin madde kullanımı ile ilgili bilgilenmelerini sağlayarak madde tüketim miktarını azaltmaktı. Bağımlılık alanında çalışan iki ruh sağlığı ve psikiyatri hemşireliği ile iki çocuk sağlığı ve hastalıkları alanında çalışan akademisyenden ve bir uzman psikologdan uzman görüşü alındı. Programın kapsam geçerliliği 0,91 bulundu. Programda ifadeler iyileştirilerek uygulamaya başlandı. Program dört aktiviteden oluşmaktaydı. İlki seminerdi. Bu seminerde araştırmacılar tarafından bağımlılık ile ilgili kavramlar, bağımlılık yapıcı maddeler ve etkileri, maddeye hayır deme ve uzak durma ile ilgili bilgiler verildi. Seminer iki grupta gerçekleştirildi, interaktif bir şekilde okulun konferans salonunda yapıldı ve ortalama bir saat sürdü. Seminerin hemen ardından ikinci aktivite olan bağımlılık, madde tüketimi ve zararlarını içeren broşürlerinin dağıtımı gerçekleştirildi. Üçüncü aktivitede üniversitenin giriş katında bağımlılık, madde tüketimi ve zararlarının akranlarla tartışıldığı ve konunun broşürlerle desteklendiği akran standı açıldı. Akran standının kurulması için üniversite yönetiminden izin alındı ve hemşirelik öğrencilerine e-posta ile çalışma afişi ve stant ile ilgili açıklama duyuruldu. Öğrenciler davet edildi. Standı o gün hemşirelik öğrencileri dışında toplam 200 öğrenci ziyaret etti. Son aktivitede ise bağımlılık, madde kullanımı ve zararlarının, hayır deme ya da bırakmanın tartışıldığı akran danışmanlık grupları yapıldı. Akran danışmanlık grupları onar kişilikti. Bu gruplarda bağımlılık yapıcı madde tüketen öğrencilerin neden ve nasıl başladığı, azaltmak için neler yapılması gerektiği tartışıldı ve stresle baş etme

yöntemleri konuşuldu. Her grup iki kez toplandı. Toplam üç adet akran bağımlılık grubu vardı.

Verilerin Analizi

Çalışmanın verileri SPSS 26,00 ile analiz edildi. Tanımlayıcı verilerin analizinde sayı, yüzde, ortalama ve standart sapma kullanıldı. Verilerin normal dağılımı Kurtosis ve Skewness değerleri ile incelendi. Sayısal verilerin normal dağılım göstermemesi ve çalışmaya 27 öğrencinin katılması nedeniyle ki-kare testi ve madde tüketim miktarlarının değerlendirilmesinde Wilcoxon İşaretli Sıra testi uygulandı. Tüm bulgular p<0,05 düzeyinde değerlendirildi.

Araştırmanın Etik Yönü

Çalışmaya başlanmadan önce Fenerbahçe Üniversitesi Girişimsel Olmayan Klinik Araştırmalar Etik Kurulu'ndan izin alındı (karar no.: E-88813803-204.01.07-28423, tarih: 23.11.2023). Ayrıca çalışma öncesi çalışmaya katılan hemşirelik öğrencilerinden yazılı bilgilendirilmiş onam alındı.

BULGULAR

Katılımcıların özellikleri Tablo 1'de verildi. Buna göre katılımcıların yaş ortalaması 20,96 (1,53), %63'ü kadın, %33,3'ü üçüncü sınıf öğrencisi, %70,4'ü ekonomik durumunu orta algılamaktaydı. Katılımcıların %89,9'unun en uzun yaşam yeri kent, %29,6'sının annelerinin üniversite ve %29,6'sının ilkokul mezunu, %33,3'ünün babalarının ise lise mezunu olduğu belirlendi. Katılımcıların %74,1'inin çekirdek aileye sahip olduğu ve en sık kullandıkları maddenin tütün olduğu belirlendi. Ortalama madde kullanım süresinin 34,56 (32,19) ay olduğu, ortalama günde 11,58 (11,77) adet sigara tükettikleri belirlendi.

Akran Bağımlılık Programı ön-test ve son-test karşılaştırıldığında hemşirelik öğrencilerinin madde kullanımı, kullanılan maddelerin türleri ve madde tüketim miktarları arasında istatistiksel olarak anlamlı fark saptanmadı (Tablo 2, p>0,05).

TARTIŞMA

Hemşirelik öğrencilerine uygulanan Akran Bağımlılık Programının madde kullanımı üzerine etkisinin incelendiği bu çalışmada, madde kullanan hemşirelik öğrencilerinin sırasıyla en sık sigara, alkol, esrar ve nargile kullandıkları belirlendi. Özellikle son yıllarda gençler arasında madde kullanım sıklığının artışı dikkat çekmektedir. Literatürde gençlerde akran gruplarının madde kullanımı üzerinde önemli bir rolü olduğu ifade edilmektedir. Gençler bir gruba ait olmak ya da kabul almak için bir diğer akranından etkilenebilmektedir. Bu durum madde kullanımı gibi bazı riskli davranışlara neden olabilmektedir [16]. Bu nedenle bu çalışmada akran desteğinin bağımlılık üzerine etkisi incelenmek istendi. Bu çalışmada hemşirelik öğrencilerinde Akran Bağımlılık Programı öncesi ve sonrası madde tüketim miktarları arasında anlamlı fark saptanmadı.

Literatürde bu konu ile ilgili yapılan çalışmalarda farklı sonuçlar elde edilmiştir. Akran liderliğinde yapılan danışmanlık girişimlerinin 11-21 yaş arasındaki bireylerin alkol, tütün ve esrar kullanımı üzerine etkisini belirlemek amacıyla bir sistematik derleme ve meta-analiz çalışmasında, çalışmaların heterojen olduğu, akran liderliğinde yapılan danışmanlık girişimlerinin alkol ve tütün kullanımı üzerine düşük etki büyüklüğü olduğu ancak kanıt düzeyi açısından daha fazla çalışmaya ihtiyaç duyulduğu vurgulanmıştır [17]. Lavilla-Gracia ve ark.'nın [18] yaptıkları çalışmada, üniversite öğrencilerinde akran liderliğindeki girişimlerin alkol tüketimi üzerinde etkisi incelenmiş, çalışma sonunda ağır içme ataklarının değişmediği

Tablo 1. Katılımcıların Özellikleri

Özellikler	**Ort (SS)**	**(Min.-max.)**
Yaş	20,96 (1,53)	18-28
Cinsiyet	**n (%)**	
Kadın	21 (63)	
Erkek	10 (37)	
Sınıf		
Birinci sınıf	9 (33,3)	
İkinci sınıf	8 (29,6)	
Üçüncü sınıf	12 (33,3)	
Dördüncü sınıf	1 (3,7)	
Ekonomik düzey		
İyi	5 (18,5)	
Orta	19 (70,4)	
Kötü	3 (10,1)	
Yaşam yeri		
Köy	1 (3,7)	
Kasaba	1 (3,7)	
Şehir	24 (89,9)	
Anne eğitim durumu		
İlkokul	8 (29,6)	
Ortaokul	5 (18,5)	
Lise	6 (22,2)	
Üniversite	8 (29,6)	
Baba eğitim durumu		
İlkokul	4 (14,8)	
Ortaokul	6 (22,2)	
Lise	9 (33,3)	
Üniversite	8 (29,6)	
Aile türü		
Çekirdek	20 (74,1)	
Geniş	5 (18,5)	
Parçalanmış	2 (7,4)	
Daha önce madde kullanma		
Var	26 (96,3)	
Yok	1 (3,7)	
Şimdilerde madde kullanma		
Var	27 (100)	
Yok	0 (0)	

SS: Standart Sapma, Min: Minumum, Max: Maksimum

ancak içme sıklığı ve kan-alkol konsantrasyonunun azaldığını belirlemişlerdir. Yazarlar akran girişimlerine ilişkin kanıtların zayıf ve yeterli olmamasına rağmen üniversite öğrencileri arasında alkol kullanımını önlemede kullanılabileceğini belirtmiştir [18].

Ülkemizde İstanbul'daki emniyet müdürlükleri, eğitim birimleri ve belediyeler tarafından yürütülen bir projede 14-18 yaşları arasındaki gençlere akran desteği ile iyi rol modeller konusunda imkanlar sunarak madde kullanımı ve bağımlılığının azaltılması ve önüne geçilmesi hedeflenmiştir. Programa katılımcı olarak madde kullanmayan, arkadaşları tarafından popüler olarak değerlendirilen ve liderlik özelliklerine sahip gençler seçilmiştir. Madde türleri, madde kullanımının zararları, akran ilişkilerinin ve sosyal çevreleri üzerindeki önemi ve rolleri hakkında eğitilen bu gençler, öğrendikleri bilgileri akranlarına aktararak rol model olarak projenin işleyişine katkıda bulunmuşlardır. Proje sonunda elde edilen ön-test ve son-test verileri karşılaştırıldığında son-testte öğrencilerin sigara ve alkol kullanımlarında kayda değer bir düşüş gözlemlenmiştir; fakat projenin öğrenciler arasında esrar kullanımını önlemeye yönelik bir etkisi olmamıştır [11]. Akkuş ve ark. [15] Bağımlılığı Önlemede Akran Eğitimi Programının lise öğrencilerinde bağımlılık ile ilgili bilgi düzeyine ve bağımlılıktan korunmada algıladıkları öz-yeterliğe etkisini değerlendirmek amacıyla yürüttükleri çalışmada akran eğitimi alan grubun bağımlılık ile ilgili bilgi ve öz yeterliliğinin arttığı ve farkın istatistiksel olarak anlamlı olduğu belirlenmiştir. Orsal ve Ergun [19] yaptıkları çalışmada akran eğitiminin sigarayı bırakma, sigarayı bırakma ile ilgili öz yeterlilik, karar verme ve davranış değişikliği üzerine etkisini incelemişlerdir. Randomize kontrollü yapılan bu çalışmada deney grubundaki genç bireylerin kontrol grubuna oranla sigarayı bırakma oranlarında anlamlı bir şekilde azalma saptanmıştır [19]. Sıklıkla akran eğitimi, danışmanlığı ya da girişimlerin madde kullanımı üzerine azaltıcı etkileri saptanırken kanıtları güçlendirmek için daha fazla araştırmaya ihtiyaç vardır.

Bu çalışmada program öncesi ve sonrası madde tüketiminin değişmemesi, hemşirelik öğrencileri çalışmaya gönüllü katılmış olsalar da öğrencilerin madde kullanımlarının henüz problematik aşamaya gelmemiş olması; sosyal içme evresinde olmaları ya da maddenin neden olduğu sosyal, fiziksel, ruhsal ya da ekonomik sorunların farkında olmaları ile ilişkili olabilir. Öte yandan son-testin uygulandığı dönem öğrencilerin yarı yıl sonu sınavlarının olduğu döneme denk gelmiştir. Literatürde hemşirelik öğrencilerin stresli bir eğitim ve öğretiminin olduğu ve stres durumlarında madde tüketiminin arttığı bildirilmiştir [20]. Bu nedenle ön-test ve son-test arasında fark saptanmamasının öğrencilerin yarı yıl sınav döneminde olması ile ilişkili olabilir. Geleceğin sağlık çalışanları olacak hemşirelik öğrencilerinin stresle baş etme yöntemlerinin geliştirilmesi ve öğretim üye/elemanlarının desteklerinin arttırılması önerilebilir [20].

Arınma ve tedavi merkezlerinde benzer şekilde Akran İyileşme Programları uygulanabilmekte, daha önce madde kullanan ancak şu an kullanmayan bireyler gönüllü ya da istihdam edilerek bu merkezlerde akran danışmanlıkları yürütmektedirler. Akran İyileşme Programlarında akranlar, umudun yeşertilmesi, olgu danışmanlığı, benzer deneyimlerin aktarılması, iyileşme hedefleri ve kaynaklara ulaşım konularında danışmanlık yapmaktadır [21]. Bu merkezlerinde yapılan Akran İyileşme Programlarının incelendiği bir sistematik derlemede düşük etki büyüklüğünde anlamlı sonuçlar elde edilmiştir [22]. Kuşkusuz tedavi merkezlerinde yürütülen akran iyileşme programları yapılandırılmış, uzun soluklu ve tedavi

Tablo 2. Katılımcıların Akran Bağımlılık Programı Öncesi ve Sonrası Madde Kullanımı

	Ön-test	**Son-test**	**İstatistik**	**p**
Şimdilerde madde kullanma	**n (%)**	**n (%)**		
Var	27 (100)	27 (100)		
Madde kullanım süresi (ay)	**Ortalama (SS)**	**Ortalama (SS)**		
	34,56 (32,19)	32,81 (32,73)	Z: 1	0,31
Kullanılan maddeler			X^2: 1,27 p: 0,73	
Sigara	15 (55,6)	17 (63)		
Alkol	10 (37)	8 (29,6)		
Esrar	1 (3,7)	1 (3,7)		
Nargile	1 (3,7)	1 (3,7)		
Tüketilen madde miktarı	**Ortalama (SS)**	**Ortalama (SS)**		
Günde adet sigara	11,58 (11,77)	12,70 (12,25)	Z: -1,78	0,07
Haftada adet sigara	50,97 (67,61)	51,89 (78,42)	Z: -0,44	0,65
Ayda adet sigara	176,11 (349,26)	208,52 (395,96)	Z: -0,44	0,65
Günde kadeh sayısı	0,17 (1,0)	0,22 (1,15)	Z: 0	1
Haftada kadeh sayısı	1,97 (7,42)	2,19 (0,84)	Z: 0	1
Ayda kadeh sayısı	4,94 (18,12)	5,15 (20,26)	Z: -0,44	0,65

SS: Standart Sapma, X^2: Chi-square testi, Z: Wilcoxon test

motivasyonu olan bireylere yönelik olması nedeniyle etkili olabilir. Gelecek çalışmalarda daha önce madde kullanan ancak bırakan öğrencilerin akran danışmanlığı yapmaları önerilebilir.

Araştırmanın Sınırlılıkları

Bu çalışmanın sonuçları Akran Bağımlılık Programının uygulandığı hemşirelik öğrencileri ile sınırlıdır. Hedeflenen örnekleme ulaşılamaması, çalışmanın en önemli sınırlılığı olup gelecek çalışmalarda geniş örnekleme ulaşılması önerilebilir. Ayrıca çalışmada standardize bir ölçüm aracının kullanılmaması, kontrol grubunun olmaması ve izlem yapılmaması diğer sınırlılıklar arasında yer alabilir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu çalışmada Akran Bağımlılık Programı uygulanan hemşirelik öğrencilerin ön-test ve son-test madde kullanma, kullanılan madde türü ve madde tüketim miktarları arasında anlamlı fark saptanmadı. Gençlerde madde kullanımının en önemli tetikleyicilerinden olan akran desteğinin, madde kullanım bozukluğuna yönelik koruyucu girişimlerde kullanılması oldukça önemlidir. Bu nedenle gelecek çalışmalarda standardize araçlar ve ölçümlerle yapılandırılmış akran programlarının ya da daha önce madde kullanan akranların liderliğindeki programların etkinliği incelenmelidir.

Etik

Etik Kurul Onayı: Çalışmaya başlanmadan önce Fenerbahçe Üniversitesi Girişimsel Olmayan Klinik Araştırmalar Etik Kurulu'ndan (karar no.: E-88813803-204.01.07-28423, tarih: 23.11.2023) etik kurul izni alındı.

Hasta Onamı: Çalışma öncesi çalışmaya katılan hemşirelik öğrencilerinden yazılı bilgilendirilmiş onam alındı.

Dipnot

Yazarlık Katkıları

Konsept: MS, SK, ÇV, İY; Dizayn: GD, MS, SK, ÇV, İY; Veri Toplama veya İşleme: MS, SK, ÇV, İY; Analiz veya Yorumlama: GD, MS, SK, ÇV, İY; Literatür Arama: GD; Yazan: GD.

Çıkar Çatışması: Araştırmacılar herhangi bir çıkar çatışması belirtmemişlerdir.

Finansal Destek: Bu araştırma için finansal destek alınmamıştır.

KAYNAKLAR

1. Lüscher C, Robbins TW, Everitt BJ. The transition to compulsion in addiction. Nat Rev Neurosci. 2020; 21(5): 247-63. [Crossref]
2. Ögel K, Çetin-Şeker B. 101 soruda bağımlılık. 2. basım. İstanbul: Yeşilay Yayınları; 2018. [Crossref]
3. American Psychiatric Association, DSM-5 Task Force. Diagnostic and statistical manual of mental disorders: DSM-5™. 5th ed. Arlington, VA: American Psychiatric Publishing; 2013. [Crossref]
4. Trucco EM, Hartmann SA. Understanding the etiology of adolescent substance use through developmental perspectives. Child Dev Perspect. 2021; 15(4): 257-64. [Crossref]
5. Ünlü A, Evcin U. Evaluation of prevalence of substance use, risk and protective factors between 2008 and 2010 in Bağcılar, İstanbul. Anadolu University Journal of Social Sciences. 2014; 14(3): 127-40. [Crossref]
6. Türkiye Uyuşturucu Raporu. 2022. Erişim adresi: https://www.narkotik.pol.tr/kurumlar/narkotik.pol.tr/TUBİM/2021-Turkiye-Uyusturucu-Raporu.pdf [Crossref]
7. Avrupa Uyuşturucu Raporu 2023: Önemli Gelişmeler. 2023. Erişim adresi: https://www.emcdda.europa.eu/publications/gra/2023_en. [Crossref]
8. Türkiye İstatistik Kurumu. Türkiye Sağlık Araştırması. Erişim adresi: https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Turkiye-Saglik-Arastirmasi-2022-49747. [Crossref]
9. Tejedor-Cabrera C, Cauli O. Alcohol and cannabis intake in nursing students. Medicina (Kaunas). 2019; 55(10): 628. [Crossref]
10. Taşdemir Yiğitoğlu G, Turan T, Korkmaz Aslan G, Kartal A. Hemşirelik öğrencilerinin stresle başetme durumları ve madde kullanım öykülerinin belirlenmesi. Pamukkale Tıp Dergisi. Pamukkale Medical Journal. 2019; 12(3): 371-85. [Crossref]
11. Yoldaş C, Demircioğlu H. Madde kullanımı ve bağımlılığını önlemeye yönelik psikoeğitim programlarının incelenmesi. Bağımlılık Dergisi. 2020; 21(1): 72-91. [Crossref]
12. Zhang S, Li J, Hu X. Peer support interventions on quality of life, depression, anxiety, and self-efficacy among patients with cancer: a systematic review and meta analysis. Patient Educ Couns. 2022; 105(11): 3213-24. [Crossref]
13. Fortuna KL, Naslund JA, LaCroix JM, Bianco CL, Brooks JM, Zisman-Ilani Y, et al. Digital peer support mental health interventions for people with a lived experience of a serious mental illness: systematic review. JMIR Ment Health. 2020; 7(4): e16460. [Crossref]
14. Demirezen D, Karaca A, Konuk Sener D, Ankarali H. Agents of change: the role of the peer education program in preventing adolescent substance abuse. J Child Adoles Subs. 2019; 28(5): 376-87. [Crossref]
15. Akkuş D, Eker F, Karaca A, Kapısız Ö, Açıkgöz F. High school youth peer education program an effective model to prevent substance abuse happen? J Psych Nurs. 2016; 7(1): 34-44. [Crossref]
16. Lopez-Mayan C, Nicodemo C. "If my buddies use drugs, will I?" Peer effects on substance consumption among teenagers. Economics & Human Biology. 2023; 50: 101246. [Crossref]
17. Georgie J M, Sean H, Deborah M C, Matthew H, Rona C. Peer-led interventions to prevent tobacco, alcohol and/or drug use among young people aged 11-21 years: a systematic review and meta-analysis. Addiction. 2016; 111(3): 391-407. [Crossref]
18. Lavilla-Gracia M, Pueyo-Garrigues M, Pueyo-Garrigues S, Pardavila-Belio MI, Canga-Armayor A, Esandi N, et al. Peer-led interventions to reduce alcohol consumption in college students: a scoping review. Health Soc Care Community. 2022; 30(6): e3562-e3578. [Crossref]
19. Orsal O, Ergun A. The effect of peer education on decision making, smoking-promoting factors, self-efficacy, addiction, and behavior change in the process of quitting smoking of young people. Risk Manag Healthc Policy. 2021; 14: 925-45. [Crossref]
20. Boulton M, O'Connell KA. Nursing students' perceived faculty support, stress, and substance misuse. J Nurs Educ. 2017; 56(7): 404-11. [Crossref]
21. Im Kang K, Kang CM. Roles and effects of peer recovery coach intervention in the field of substance abuse: an integrative literature review. Asian Nurs Res. 2022; 16(5): 256-64. [Crossref]
22. Bassuk EL, Hanson J, Greene RN, Richard M, Laudet A. Peer-delivered recovery support services for addictions in the United States: a systematic review. J Substance Abuse Treat. 2016; 63: 1-9. [Crossref]